

Het vrijwilligerswerk in België: cijfers en tendensen

Brussel, 20 oktober 2015

Inleiding

Voor een meer dan 250-koppig publiek werd in het Atelier des Tanneurs het rapport 'Het vrijwilligerswerk in België. Kerncijfers' officieel voorgesteld. Er werd dan ook fel uitgekeken naar deze publicatie van de Koning Boudewijnstichting: voor het eerst hebben universitaire onderzoekers een diepgaande analyse gemaakt van het fenomeen 'vrijwilligerswerk' in ons land, zowel kwantitatief als kwalitatief.

Tijdens het eerste gedeelte van deze ochtendsessie legden Michel Marée (Université de Liège) en Lesley Hustinx (Universiteit Gent) hun werkmethode uit en belichtten ze de belangrijkste bevindingen van het onderzoek: wat is vandaag de dag het gewicht van niet-betaald werk in de Belgische samenleving en economie? Wat is het profiel van de vrijwilligers? In welke sectoren zijn ze vooral actief...? Voor meer informatie hierover verwijzen we graag naar het rapport zelf en ook naar de recente ZOOM, het info blad van de Koning Boudewijnstichting, dat een samenvatting brengt van het rapport. Deze twee publicaties kunt u gratis downloaden op de twee sites van de KBS: www.kbs-frb.be en www.goededoelen.be.

Debatpanel

Voor de Stichting was het uitbrengen van het rapport ook een gelegenheid om na te denken over de evolutie van het vrijwilligerswerk. Vier bevoorrechte waarnemers van het verenigingsleven werden uitgenodigd om te reageren op de resultaten van de studie en op de nieuwe uitdagingen die zich aandienen, tien jaar na de goedkeuring van de Wet op het Vrijwilligerswerk: Eva Hambach (Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk), Gaëtane Convent (Plate-forme Francophone du Volontariat), Dirk Verbist (Federatie Sociaal-Cultureel Werk) en Patrick De Bucquois (Caritas Belgique).

Het gewicht van vrijwilligerswerk

Terwijl we vaak te horen krijgen dat in onze samenleving het individualisme toeneemt, blijkt uit de studie dat de cultuur van het vrijwilligerswerk een krachtige en levende realiteit blijft in België. Eén persoon op acht (en zelfs één op vijf als we er de informele vrijwillige inzet bij nemen) levert onbezoldigde prestaties. Dit cijfer verrast de actoren op het terrein niet, maar is wel nuttig. Om te wegen op het politieke en maatschappelijke debat is het onmisbaar dat je beschikt over betrouwbare gegevens om voorbij de subjectieve impressies te kunnen gaan: "Wat niet wordt geteld, telt niet."

Twee verheugende vaststellingen verdienen een aparte vermelding. Ten eerste het belang van sociale media en van virtuele verbanden belet jongeren niet om zich te engageren voor vrijwillige activiteiten in diverse verschijningsvormen. Ten tweede de gender-gelijkheid neemt toe. De afstand tussen het profiel van mannelijke en vrouwelijke vrijwilligers lijkt te verdwijnen. Toch past hier ook een belangrijke kanttekening: mannen zijn nog altijd oververtegenwoordigd in administratieve en beheersfuncties.

De cijfers voor Brussel zijn behoorlijk verrassend. In de hoofdstad ligt het aantal vrijwilligers merkkelijk lager, terwijl het verenigingsweefsel er zeer dicht is en veel verenigingen er ook hun zetel hebben. De oorzaken van deze kloof moeten nauwer worden omschreven om er een verklaring voor te vinden.

Maar de belangrijkste uitdaging voor de panelleden is ongetwijfeld het verband tussen vrijwilligerswerk en het opleidingsniveau. Het rapport van de Koning Boudewijnstichting geeft aan dat kwetsbare of achtergestelde sociaal-economische groepen ondervertegenwoordigd zijn. Deze vaststelling roept een aantal bedenkingen op:

- Staat de sector zelf wel voldoende open voor minder klassieke profielen (laaggeschoolden, mensen met een uitkering, nieuwkomers...)? Geeft de sector aan deze mensen de tijd en de middelen om competenties te ontwikkelen?
- Kwetsbare groepen verrichten wellicht minder gestructureerde vormen van vrijwilligerswerk (lokale basisgroepen, informele netwerken van solidariteit in een 'volkse' sfeer). Die hebben binnen het kader van deze studie geen plaats.
- Uitkeringstrekkers, en met name werkzoekenden die vrijwilligerswerk willen doen, stoten vaak op wettelijke hinderpalen die een ontradend effect hebben. Dat je controlemechanismen instelt om vormen van misbruik te voorkomen, is normaal, maar de voorwaarden en formaliteiten zijn veel te streng en te complex, in zoverre dat niemand er nog wijs uit geraakt. De verenigingen zelf raden werkzoekenden vaak aan om zich niet als vrijwilliger te engageren. Zo lopen ze ook geen enkel risico.

Er lijkt een soort principiële wantrouwen te bestaan tegenover de uitkeringstrekker die vrijwilligerswerk doet. Er wordt hierbij opgemerkt dat de studie nochtans aantoonde dat heel veel vrijwilligers er ook een professionele bezigheid op nahouden. Als je vrijwilligerswerk kunt verzoenen met het uitoefenen van een beroep, waarom dan niet met het zoeken naar werk?

Terwijl men hindernissen opwerpt die de toegang tot het vrijwilligerswerk belemmeren, zie je ook het omgekeerde: mensen met een uitkering die gedwongen worden om gratis prestaties te leveren. Ook dat is voor de sector een bedreiging: door het verband dat wordt gelegd met een eventuele sanctie dreigt er een foute beeldvorming te ontstaan over vrijwilligerswerk en tast je de geest ervan aan.

Uitdagingen

Wie het belang van het vrijwilligerswerk in de Belgische samenleving onderstreept, opent ook opnieuw de poort naar een oud debat: neemt vrijwillige inzet niet de plaats in van betaald werk? Het rapport laat duidelijk zien dat er geen tegenstelling is tussen de twee en dat het vrijwilligerswerk vaak ondersteunend werkt. In domeinen waar de vrijwilligers talrijker zijn dan de betaalde werknemers, zoals in sport en cultuur, kan men de vraag omkeren en zich afvragen of

deze sectoren door de overheden voldoende worden ondersteund en gefinancierd om kwaliteitswerk te kunnen afleveren.

Voor wie op politiek vlak aan het roer zit bestaat de uitdaging er dan ook in te zorgen voor een kader dat de vrijwillige inzet stimuleert: het gaat hier om een factor van humanisering en democratie in onze samenleving, die bovendien vaak een springplank is naar andere vormen van maatschappelijke inclusie. Dit betekent onder meer dat je het verenigingsleven beter financiert, waardoor professionals hun omkaderingsfunctie kunnen vervullen zoals het hoort en zij vrijwilligers kunnen opleiden. Diverse studies hebben al aangetoond dat dit een bijzonder rendabele investering is.

Die ondersteuning moet zich ook vertalen in een officiële erkenning van de platformen voor vrijwilligerswerk in Vlaanderen en de Federatie Wallonië-Brussel. Zij verenigen immers een zeer groot aantal actoren en proberen boven traditionele kloven te staan. Zo doen zij inspanningen om een gemeenschappelijke visie op onbetaalde inzet te verdedigen. Voor de overheden zijn zij dan ook belangrijke gesprekspartners.

Het is ook belangrijk de Hoge Raad voor Vrijwilligers te ondersteunen. Die levert met beperkte middelen merkwaardig werk. Momenteel buigt de raad zich over een evaluatie van de Vrijwilligerswet uit 2005 en denkt hij na over een intermediair statuut tussen het vrijwilligerswerk en de diverse bestaande statuten als het over arbeid gaat.

Vrijwilligerswerk en bestuursfuncties

Vrijwilligerswerk aan de basis en informele vrijwillige inzet zijn cruciaal. Maar in deze context verdienen de bestuursfuncties bijzondere aandacht. In elke vereniging met een structuur zijn er vrijwilligers die als bestuurders belangrijke verantwoordelijkheden op zich nemen. Het is normaal dat zij een aantal regels en verplichtingen moeten respecteren en dat men van hen een minimum aan competenties verwacht. Maar de professionalisering van het vrijwilligerswerk heeft ook grenzen. Een vrijwillige bestuurder is geen goedkope professional: hij moet het recht hebben om fouten te maken. Als burgers die de beste bedoelingen hebben, het risico lopen voor een rechtbank te moeten verschijnen omdat ze een of andere wettelijke verplichting over het hoofd zagen, dan zullen hoe langer hoe minder mensen nog bereid zijn zich te engageren.

Een andere vraag in dit verband is of ons (opmerkelijk!) wettelijk kader inzake sociale rechten en welzijn op het werk (met inbegrip van psychosociale risico's) ook onverkort moet worden toegepast op het vrijwilligerswerk. Moeten vrijwilligers bijvoorbeeld een medisch onderzoek ondergaan? En als dat het geval is, wie zal daar dan de kosten van op zich nemen?

Dit verklaart ook waarom de sector een zekere voorzichtigheid aan de dag legt als het gaat om tools voor het valideren van competenties. Uiteraard is het belangrijk dat je de competenties die je dankzij vrijwilligerswerk hebt verworven kunt valoriseren. Maar daar schuilt een dubbel gevaar in: een recuperatie volgens profit-normen (waardoor bijvoorbeeld de voorzitter van een raad van bestuur ex officio wordt geacht een vergadering te kunnen leiden, terwijl dat niet noodzakelijk overeenstemt met de realiteit op menselijk vlak), en het versterken van de verplichtingen en eisen die aan bestuurders worden opgelegd (zoals de verplichting om te bewijzen dat men noties heeft van boekhouding).

In het kort: het panel waarschuwt voor de tendens om het vrijwilligerswerk te bekijken door de bril van de wereld van het betaalde werk. Als je de twee simpelweg gelijkstelt, dreig je de geest van het vrijwilligerswerk te verliezen en de dualisering te versterken tussen gekwalificeerde en minder gekwalificeerde vrijwilligers (waarbij de eersten beter in staat zijn te beantwoorden aan de toenemende eisen).

De Europese context

Gabriella Civico, directrice van het European Volunteer Center, plaatste het vrijwilligerswerk in een Europees perspectief. De Europese Unie erkent, met name ook sinds het Jaar van het Vrijwilligerswerk in 2011, het belang van vrijwilligerswerk als een factor van inclusie en burgerschap. Jammer genoeg zijn de Europese instellingen van oordeel dat hun competenties zich beperken tot grensoverschrijdend vrijwilligerswerk, wat maar een zeer beperkt aspect van het fenomeen uitmaakt.

Het is daarom onze taak om ook de meerwaarde van de ontelbare lokale initiatieven inzake vrijwilligerswerk in Europa onder de aandacht te brengen. Om dat te kunnen doen moeten we beschikken over solide gegevens die niet alleen de omvang van het vrijwilligerswerk aantonen, maar ook opheldering brengen in een hele reeks van vraagstukken: over het profiel en de beweegredenen van mensen die zich vrijwillig inzetten, de leerprocessen die ze doormaken, de frequentie en het soort vrijwillige activiteiten, de verhouding tot betaald werk, de hinderpalen op de weg naar vrijwilligerswerk, de capaciteit van organisaties om vrijwilligers te ontvangen... In een partnerschap met de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) doet het European Volunteer Center inspanningen om het onderzoek over al deze fascinerende thema's te bevorderen. Statistische gegevens erover zijn nog absoluut ontoereikend.

Dat maakt ook het belang uit van de studie die de Koning Boudewijnstichting heeft laten uitvoeren. België levert hiermee echt pionierswerk. We moeten nu ook andere lidstaten aanmoedigen om op hun beurt zo'n oefening te doen én om die op regelmatige tijdstippen te herhalen. Zo zullen we resultaten kunnen vergelijken, evoluties kunnen duiden en vooral mensen kunnen laten begrijpen hoe het vrijwilligerswerk bijdraagt aan het ontstaan van het sociale Europa van de burgers dat we allemaal wensen.

De wet nu en morgen

Het slotwoord was voor mevrouw Maggie De Block, minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid. Zij schetste de evolutie van het wettelijk kader.

Vanaf 1999 werd de wetgevende macht in ons land zich bewust van de noodzaak om een statuut van de vrijwilliger tot stand te brengen. Gezien de complexiteit van de materie was het toen nog twee regeringen wachten tot de wettekst uiteindelijk in 2005 werd aangenomen. Dat was een belangrijke stap voorwaarts, maar nu is het tijd voor een kritische doorlichting van de wet. Aan de ene kant bevat hij lacunes en aan de andere kant zijn de sector van het vrijwilligerswerk en de samenleving in het algemeen sindsdien ook geëvolueerd.

Daarom heeft mevrouw de minister de Hoge Raad voor Vrijwilligers, waar de meeste van de betrokken actoren in vertegenwoordigd zijn, de opdracht gegeven om de wet aan een gedetailleerde analyse te onderwerpen. Een van de belangrijkste vragen is te weten waar het vrijwilligerswerk begint en eindigt. Moeten we tussen het pure vrijwilligerswerk en het bezoldigd werken een grijze zone creëren waarin er een beperkte vergoeding kan worden toegekend, en onder welke voorwaarden?

Een dergelijk wettelijk kader vastleggen is een zeer delicate evenwichtsoefening. Het wordt zaak het juiste midden te vinden tussen beregeling en vrijheid, tussen striktheid en vrijheid. Het is van belang grenzen te bepalen om misbruiken te voorkomen, met name van de meest kwetsbare mensen, maar we moeten ook vermijden dat we het vrijwilligerswerk verstikken onder een overdreven reglementering.

De studie van de Koning Boudewijnstichting komt dus als geroepen. De resultaten ervan zullen zonder enige twijfel de werkgroep inspireren die is opgericht in de schoot van de Hoge Raad voor Vrijwilligers. De werkgroep moet voorstellen doen om de wet te herzien.